

I - MỤC TIÊU BÀI HỌC

- HS làm quen với nền văn minh Ai Cập, Hi Lạp, La Mã thời kì cổ đại thông qua sự phát triển rục rờ của nền MT thời đó.
- HS hiểu một cách sơ lược về sự phát triển của các loại hình MT Ai Cập, Hi Lạp, La Mã thời kì cổ đại.

II - CHUẨN BỊ

1. Tài liệu tham khảo

- Chu Quang Trứ - Phạm Thị Chinh - Nguyễn Thái Lai, *Lược sử Mĩ thuật và Mĩ thuật học*, NXB Giáo dục, tái bản 2002, tr. 19 - 21.
- Phạm Thị Chinh, *Lịch sử Mĩ thuật thế giới* (Đề cương bài giảng Trường Cao đẳng Sư phạm Nhạc - Hoạ TW), 1998.
- Lê Thanh Đức, *Mĩ thuật Trung Hoa - Nghệ thuật thổ dân Australia*, NXB Mĩ thuật, 2001.
- Các bài báo, tài liệu viết về nghệ thuật Ai Cập, Hi Lạp, La Mã thời kì cổ đại.

2. Đồ dùng dạy - học

Giáo viên

- Hình minh hoạ ở bộ ĐDDH MT 6.
- Lê Thanh Đức, *Nghệ thuật Ai Cập cổ đại*, NXB Giáo dục, tái bản 2000.
- Suu tầm tranh, ảnh về các công trình nghệ thuật của các nền văn hoá trên.
- Một bản đồ thế giới cỡ lớn.

3. Phương pháp dạy - học

Sử dụng các phương pháp dạy - học chung cho các bài *Thường thức MT* (đã hướng dẫn ở bài trước).

III - GỢI Ý TIẾN TRÌNH DẠY - HỌC

Hoạt động 1

Tìm hiểu khái quát về mĩ thuật Ai Cập cổ đại

- Đây là bài đầu tiên giới thiệu sơ qua về lịch sử MT thế giới, GV có thể lựa chọn phương pháp giảng dạy như : đặt câu hỏi kết hợp với giảng giải vừa để củng cố kiến thức lịch sử, vừa để HS tập trung vào bài mới.
  - + Em biết gì về Ai Cập cổ đại ? (Nằm bên bờ sông Nin, châu Phi, cách đây trên 5000 năm.)
  - + Em biết gì về Hi Lạp, La Mã cổ đại ? (Nằm trong vùng biển Địa Trung Hải, châu Âu, cách đây gần 3000 năm.)
- GV củng cố thêm nhận thức cho HS và nhấn mạnh :
  - + Thời kì cổ đại ở các quốc gia này đã bắt đầu hình thành giai cấp và nhà nước chiếm hữu nô lệ.
  - + Ở châu Á cũng có các nền văn minh cổ đại như Trung Quốc, Ấn Độ, Việt Nam, Nhật Bản ...
- Nói đến MT thời cổ đại là nói đến văn hoá Ai Cập và các nước vùng Lưỡng Hà (hai con sông Ti-gơ-rơ và sông Ô-phơ-rat) - cái nôi của văn hoá phương Đông cổ đại - cùng với nền văn hoá rực rỡ Hi Lạp, La Mã - cái nôi của văn hoá phương Tây cổ đại. Vai trò của nền MT cổ đại đối với loài người rất to lớn, để lại nhiều tác phẩm vô giá cho đến ngày nay.

GV treo ĐDDH và chuẩn bị các tranh ảnh minh hoạ sưu tầm được phục vụ cho bài giảng.

Vài nét về bối cảnh lịch sử

- Ai Cập ở vùng Đông Bắc châu Phi, nằm dọc theo lưu vực sông Nin (con sông có giá trị to lớn, là nguồn nước tưới phù sa, bồi đắp cho những cánh đồng ven sông rất màu mỡ).

- Ai Cập được chia thành hai miền rõ rệt :
  - + Thượng Ai Cập là một dải lưu vực nhỏ, hẹp ;
  - + Hạ Ai Cập là cánh đồng lớn hình tam giác.
 Vị trí địa lí tạo cho Ai Cập được khép kín, tách ra khỏi biến động của bên ngoài. Do đó, nghệ thuật Ai Cập mang đậm tính dân tộc, ít biến đổi trong suốt 3000 năm tồn tại.
- Khoa học kĩ thuật phát triển sớm, nhất là Toán học và Thiên văn học (người Ai Cập cổ đại đã biết dùng số $\pi = 3,1416$ để tính thể tích và diện tích bán cầu). Các thành tựu về làm thủy lợi, phát minh ra đồng hồ nước, đồng hồ mặt trời và những bí quyết về xây dựng Kim tự tháp là những sáng tạo vô giá về nghệ thuật và khoa học để lại cho loài người.
- Về Tôn giáo :

Người Ai Cập thời cổ thờ nhiều thần (đa thần giáo) và tin ở sự bất diệt của linh hồn. Đây cũng là khởi nguồn nảy sinh một loại hình nghệ thuật phát triển mạnh - nghệ thuật kiến trúc Kim tự tháp, kiến trúc lăng mộ, nơi ở vinh hằng của các Pha-ra-ông (vua Ai Cập cổ đại).

Vài nét về kĩ thuật Ai Cập thời kì cổ đại - Các loại hình kĩ thuật

GV nhắc lại :

- + Do hoàn cảnh địa lí và lịch sử, Ai Cập bị tách khỏi những biến động bên ngoài. Tuy vậy, Ai Cập có những cánh đồng màu mỡ và nhiều loại đá rắn chắc, có màu sắc đẹp (như là đá thạch anh). Đây là nguồn nguyên liệu dồi dào cho kiến trúc và điêu khắc Ai Cập cổ đại phát triển.
- + Do tin ở sự bất diệt của linh hồn nên người Ai Cập cho rằng người chết cũng có cuộc sống của họ. Đây là cơ sở và điều kiện cho nghệ thuật xây cất lăng mộ, tạc tượng, ướp xác ... Ai Cập phát triển.
- MT Ai Cập cổ đại mang nhiều nét độc đáo, riêng biệt.

Kiến trúc

Kiến trúc Ai Cập cổ đại tập trung vào hai dạng lớn là : Lăng mộ và đền đài.

- Lăng mộ của các triều vua thuở xưa chính là những kho tàng tư liệu giá trị lưu giữ rất nhiều hiện vật, có hầm mộ chứa đựng hàng trăm tượng nhỏ miêu tả cảnh sinh hoạt, phục dịch nhộn nhịp như khi chủ nhân còn sống (chẳng hạn lăng mộ tế tướng Mê-kê-trê cách đây 4000 năm). Ngoài ra, còn có những pho sách bằng đá, các bức vách chạm khắc, những bức hình chạm nổi hay khắc chìm đã miêu tả những hình ảnh sinh hoạt đời sống xã hội rất sinh động.
  - + Điển hình nhất là các Kim tự tháp đồ sộ và có thể nói Ai Cập là đất nước của những Kim tự tháp. Kim tự tháp chính là ngôi mộ trong có đặt xác của vua, thể hiện uy quyền và sự chuyên chế của nhà vua đối với dân chúng.
  - + Hiện nay, trên đất nước Ai Cập còn 67 Kim tự tháp. Kim tự tháp có nghĩa là "Cao chót vót", danh từ này do người sau đặt ra. Người Ai Cập xưa gọi là khout, có nghĩa là rục rờ. Điều đó nói lên sự ngưỡng mộ của nhân loại đối với công trình kiến trúc độc đáo của người Ai Cập cổ đại.
- Kiến trúc Kim tự tháp là một nghệ thuật tổng hợp và hoàn chỉnh :
  - + Chi phối các loại hình MT khác như điêu khắc, hội họa, trang trí.
  - + Kim tự tháp có hình chóp (đáy là hình tứ giác, bốn mặt là bốn hình tam giác cân cùng chung một đỉnh).
  - + Trông như những quả núi nhân tạo được ghép kín đặc (trừ các phòng hầm mộ và hành lang bên trong) bằng đá khối vạt đẽo kĩ càng, mỗi phiến đá nặng hàng mấy tấn.
- Ngoài các Kim tự tháp, nhiều ngôi đền được xây dựng vĩ đại không kém, như lăng vua Tut-tan-kha-mông với số hiện vật được khai quật chứa đầy cả 11 căn phòng to của bảo tàng Cai-rô. Đền thờ thần ở khu vực Các-nác có kích thước to và đồ sộ, được xây cất cẩn thận (như phòng to giữa đền Các-nác chiếm diện tích khoảng 5000 m², 16 hàng cột đỡ trần nhà, những tượng Nhân sư (Xphanh) xếp hàng theo con đường dài 2 km ...). Có ngôi đền thờ được xây dựng hoành tráng bên thành núi đá, mặc dù nay chỉ còn là phế tích vẫn được xếp vào hàng kiệt tác nghệ thuật.

Điêu khắc

- Ngoài việc ướp xác, người Ai Cập cổ đại còn tạc tượng để linh hồn người chết nhập vào. Nghệ thuật điêu khắc thời kì này mang phong cách tả thực (dáng người thô mập của cư dân nông nghiệp như các pho tượng *Viên thư lại ngồi* (tượng đá), tượng *Ông xã trường Sec-ken-bô-lét* (gỗ) rất sống động). Tấm bia chạm nổi hình Pha-ra-ông Nác-me (cuối thế kỉ IV trước Công nguyên) không những là một tác phẩm nghệ thuật quý giá mà còn là văn tự cổ nhất, ghi nhận sự chinh phục của vua Nác-me từ Nam lên Bắc.
- Nổi bật nhất của điêu khắc cổ đại Ai Cập là những tượng đá khổng lồ tượng trưng cho quyền năng của thần linh như tượng các Pha-ra-ông và tượng Nhân sư (đầu người, mình sư tử). Chẳng hạn như bức Pha-ra-ông An-men-hô-tép III tạc vị vua ngồi cao 16 m. Ngoài ra, còn có hàng trăm bức tượng cao gấp hai, ba lần người thật được dựng tại khắp các đền đài.

Hội hoạ

- Hội hoạ gắn với điêu khắc và văn tự một cách hữu cơ, biểu hiện ở nhiều vẽ. Chữ viết luôn đi kèm các bức chạm khắc và các bức vẽ nhiều màu trên vách tường ; hình thức phù điêu tô màu khá phổ biến và phong phú, nét vẽ linh hoạt, màu sắc tươi tắn, hài hoà, mô tả khá đầy đủ các cảnh sinh hoạt của hoàng tộc và các gia đình quyền quý.
- Cách vẽ hình của người Ai Cập cổ đại khá đặc biệt. Do bị chi phối bởi những quy định ước lệ như phải nhìn chính diện, đảm bảo sự toàn vẹn của hình tượng nên những hình tượng con người luôn là sự kết hợp của nhiều điểm nhìn ở nhiều góc độ khác nhau : đầu, tay, chân, thân dưới nhìn ngang ; chân nhìn ở góc 3/4, còn thân trên và vai nhìn chính diện.
- GV kết luận :
  - + MT Ai Cập thời kì cổ đại là một trong những nền nghệ thuật lớn đầu tiên của thế giới loài người (từ thời công sản nguyên thuỷ chuyển sang chế độ chiếm hữu nô lệ).
  - + Những thành tựu của MT Ai Cập thời kì cổ đại sẽ mãi mãi là đài kỉ niệm chứng tỏ tài năng, sức sáng tạo của nhân dân lao động Ai Cập.

- + Hạn chế của MT cổ đại Ai Cập là sự ít biến đổi dù đã trải qua 3000 năm tồn tại, do hoàn cảnh địa lí và sự chi phối nặng nề của những ước lệ tạo hình cổ kính tôn giáo.

Hoạt động 2

Tìm hiểu khái quát về kĩ thuật Hi Lạp thời kì cổ đại

Vài nét về bối cảnh lịch sử :

- Đất nước Hi Lạp nhìn ra Địa Trung Hải, đối diện với các quốc gia nổi tiếng vùng Tiểu Á và Bắc Phi trên vùng biển Ê-giê. Biển Ê-giê giống như một cái hồ lớn tạo điều kiện thuận lợi cho việc giao lưu buôn bán.
- Đảo Cre-tơ nằm trên biển Địa Trung Hải từ xa xưa đã có một nền văn minh rực rỡ. Tới thế kỉ XV (trước Công nguyên), đất Hi Lạp trở thành nơi hội tụ của nhiều cộng đồng dân tộc đến từ nhiều miền, trong đó có người đảo Cre-tơ. Cuộc hoà nhập này đã dẫn tới sự hình thành nền văn minh Hi Lạp mà đỉnh cao được ghi nhận vào các thế kỉ III và II trước Công nguyên.
- Sự hình thành nhà nước chiếm hữu nô lệ có sự phân công lao động trên một quy mô rộng lớn giữa công nghiệp và nông nghiệp, và do đó mới có thời kì hưng thịnh nhất của thế giới cổ đại : đó là nền văn minh Hi Lạp.

Vài nét về kĩ thuật Hi Lạp thời kì cổ đại - Các loại hình kĩ thuật

Kiến trúc

- Người Hi Lạp cổ đã tạo được các kiểu thức (nguyên tắc), trật tự quy định cho kiểu dáng công trình. Đó là kiểu dáng cột : Đô-rih đơn giản, khoẻ khoắn và I-ô-nich nhẹ nhàng, bay bướm. Tiêu biểu cho kiến trúc Hi Lạp cổ đại là đền Pác-tê-nông - công trình kiến trúc đồ sộ, hùng vĩ nhất trên khu đất Ác-rô-pôn. Ngoài vẻ đẹp kiến trúc, đền còn được trang điểm bằng bức phù điêu chạm nổi dài 276 m do nhà điêu khắc vĩ đại Phi-đi-át và các học trò của ông thể hiện làm cho khu đền càng thêm đẹp đẽ, lộng lẫy.
- Ở bước chập chững ban đầu của nghệ thuật kiến trúc Hi Lạp, Đô-rih là kiểu cột ra đời sớm nhất, cổ nhất và hình dáng đơn giản nhất. Đó là các hàng cột to, khoẻ với các đường khắc chìm song song chạy suốt từ đầu xuống chân cột ; cột đặt thẳng trên mặt đất, chưa có bệ đỡ dưới chân.

■ Điều khắc

- GV chú ý nhấn mạnh đến vai trò của điều khắc trong nghệ thuật Hi Lạp thời kì cổ đại. Nếu trong MT Ai Cập cổ đại, điều khắc phụ thuộc vào kiến trúc thì ở MT Hi Lạp cổ đại, điều khắc là những pho tượng có thể đứng độc lập, mang giá trị nghệ thuật và giá trị nhân văn.
- Điều khắc Hi Lạp thời kì cổ đại có nhiều nhà điêu khắc và tác phẩm nổi tiếng. Ba nhà điêu khắc nổi tiếng nhất là Phi-đi-át, Mi-rông và Pô-li-clét. Nghệ thuật điêu khắc Hi Lạp thời kì cổ đại đã đạt tới đỉnh cao, với nhiều thành tựu to lớn.
  - + Mi-rông với tác phẩm *Người ném đĩa* đã chuyển việc diễn tả tượng từ dáng tĩnh sang dáng động. Tác giả đã chọn được giây phút điển hình khi người lực sĩ dồn hết sức lực để ném đĩa đi xa nhất. Bức tượng có tỉ lệ mẫu mực, vừa hiện thực, vừa có tính thẩm mĩ cao.
  - + Pô-li-clét lại nghiên cứu về tỉ lệ tuyệt mĩ của cơ thể người lực sĩ trong tác phẩm *Đô-ri-pho* và *Đi-a-duy-men* (pho tượng lực sĩ quán quân).
  - + Phi-đi-át là nhà điêu khắc tiêu biểu nhất với các pho tượng tròn nổi tiếng. Pho tượng *Thần Dớt* ở đền O-lem-pi của ông được coi là một trong những kì quan của thế giới. Ngoài ra, ông còn chỉ đạo thực hiện 92 bức phù điêu cao 120 m trang trí xung quanh đền với đề tài về sự ra đời của nữ thần A-tê-na ; đó là những thần thoại đặc biệt nói về lòng tự hào và sự dũng cảm của người dân thành A-ten.

Hội họa - Gốm

Ngoài kiến trúc và điêu khắc, MT Hi Lạp thời kì cổ đại còn có *hội họa* và *đồ gốm* :

- Về *hội họa*, những tác phẩm nguyên bản còn lại rất ít, nhưng theo sử sách, thời kì này cũng có các họa sĩ nổi tiếng như Đê-ô-xít, A-pen-cơ... và nhiều tác phẩm về đề tài thần thoại.
- Nói đến MT Hi Lạp thời kì cổ đại không thể không nói đến *đồ gốm* với những hình dáng, nước men và hình vẽ trang trí thật hài hoà và trang trọng.
- GV nhấn mạnh một số điểm sau :
  - + MT Hi Lạp thời kì cổ đại mang tính hiện thực sâu sắc. Các nghệ sĩ đã nghiên cứu và đưa ra được những tỉ lệ mẫu mực về con người mà đời sau còn phải học tập.
  - + Nghệ thuật Hi Lạp thời kì cổ đại xứng đáng là một nền văn minh phát triển rực rỡ trước Công nguyên.

Hoạt động 3

Tìm hiểu khái quát về mĩ thuật La Mã thời kì cổ đại

Vài nét về bối cảnh lịch sử :

GV củng cố lại một số kiến thức lịch sử :

- Vào thế kỉ VIII trước Công nguyên, La Mã chỉ là một công xã ở miền Trung bán đảo I-ta-li-a.
- Vào thế kỉ I trước Công nguyên, từ một quốc gia chiếm hữu nô lệ nhỏ bé trên bờ sông Ti-brơ, La Mã trở thành một quốc gia rộng lớn, một đế quốc hùng mạnh thống trị cả vùng Địa Trung Hải.
- Vào thế kỉ I trước Công nguyên, La Mã đánh chiếm Hi Lạp. Tuy nhiên, về mặt văn hoá, La Mã lại bị chinh phục và chịu ảnh hưởng của Hi Lạp (giống như người Mông Cổ và người Mãn chinh phục người Hán (Trung Quốc) nhưng lại bị văn hoá người Hán đồng hoá).

Vài nét về mĩ thuật La Mã thời kì cổ đại - Các loại hình MT :

GV lưu ý khi cung cấp kiến thức cho HS, cần chú ý những điểm sau :

- Tuy bị ảnh hưởng sâu sắc về văn hoá và nghệ thuật Hi Lạp, nhưng trong gần 500 năm phát triển, MT La Mã cũng tạo được những giá trị đặc sắc, chưa từng thấy ở một nền văn minh nào trước đó.
- La Mã thời kì cổ đại được hình thành từ hai nguồn ảnh hưởng : MT Hi Lạp và nghệ thuật bản địa, do đó đã tạo được những sáng tạo riêng, đặc biệt là tượng chân dung.

Kiến trúc

Kiến trúc là loại hình MT phát triển nhất và có nhiều sáng tạo đặc sắc. Điều đó thể hiện ở các điểm sau :

- Tạo ra nhiều thể loại kiến trúc phong phú về kiểu dáng và kích thước, sáng chế ra xi măng, gạch nung...
- Các công trình kiến trúc đồ sộ, kích thước to lớn, tráng lệ như *Đấu trường Cô-li-dê, Nhà tắm Ca-ra-ca-la...*
- Kiến trúc đô thị với kiểu nhà mái tôn và cầu dẫn nước về thành phố dài hàng chục cây số.

- Công trình *Khải hoàn môn* (cổng chiến thắng) là sự kết hợp giữa nghệ thuật kiến trúc và điêu khắc.

Điêu khắc

- Điêu khắc có những sáng tạo tuyệt vời trong mi thuật làm tượng chân dung, trong đó có tượng các hoàng đế La Mã. Do phục vụ tín ngưỡng và thờ cúng nên họ cố làm tượng chân dung chính xác như thực, các tượng tiêu biểu như : *Ô-guyt ở Pri- ma Póc-ta, Ca-ra Ca-la...*
- La Mã là nơi sinh ra kiểu tượng đài kị sĩ nổi tiếng, tiêu biểu là tượng *Hoàng đế Mác-Ô-ren trên lưng ngựa...*

Hội hoạ

- Các bức tranh tường và hình trang trí ở hai thành phố Pom-pê-i và Ec-quy-la-num diễn tả rất đa dạng và phong phú những đề tài thần thoại với một trình độ nghề nghiệp rất cao.
- Các nghệ sĩ La Mã cũng là những người khởi xướng lối vẽ hiện thực.

GV tóm tắt nội dung bài một cách ngắn gọn :

- Thành tựu chung của ba nền MT cổ đại trên.
- Giá trị văn hoá, giá trị nghệ thuật của các nền MT trên với nhân loại.

Hoạt động 4

Đánh giá kết quả học tập

GV đặt câu hỏi kiểm tra nhận thức của HS.

Bài tập về nhà

- Học bài trong SGK và những ghi chép trong tiết học.
- Suy tầm tranh ảnh, bài viết liên quan đến bài học.
- Chuẩn bị bài sau.